

Stephen Moore
SOCIOLOGIJA (KLJUČNI POJMI IN DEJSTVA)
Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 1991

Ne glede na mnoge kontroverze v zvezi s sociologijo kot posebno znanstveno disciplino nedvomno drži, da se jo je težko naučiti, še teže pa jo je učiti. Nadvse težko je namreč izbrati začetni stavek, tj. točko, ki nedvoumno razločuje sociologijo od sorodnih disciplin oz. od filozofije. Verjetno se vsi "akademski sociologi" zavedajo teh težav in iz njih izvirajočega nelagodja, ko se npr. znajdejo v položaju, da morajo nekemu laiku v nekaj besedah razložiti, kaj je sociologija, katere so tiste značilnosti te discipline, ki jo razločujejo od preostalega družboslovja oz. od dolgovznega "nakladanja". Zadrega pri nas je bila še večja, ker ni bilo mogoče svetovati nobenega preprostega učbenika, ob pomoči katerega bi si morebitni sociološki aspirant vsaj za nekaj časa potešil radovednost.

Učbenik avtorja Stephena Moora - prvič je izšel l. 1988 v Londonu, leta 1991 pa v slovenskem prevodu (prevajalca: Darka Pomenik in Marjan Kokot) je prvi tekst pri nas, ki poizkuša sociologijo približati mlademu laiku; v ta namen kompleksno sociološko polje poenostavi do te mere, da bi si zaslužil celo podnaslov - Sociologija za začetnike. Vsi, ki mislijo, da se na sociologijo spoznajo, se nedvomno zavedajo, s kakšnimi težavami se mora spopadati avtor takšnega besedila in kako težko sprejemljive kompromise mora sklepati, če hoče na manj kot 150 straneh na najbolj elementarni ravni razložiti ključne sociološke pojme in dejstva; pri tem pa veliko prostora porabi še za vprašanja, povzetke in številne ilustracije, ki naj bi olajšali utrjevanje podane snovi.

Ko človek - sociolog prelistava to knjigo, se najprej presenečeno vpraša, kako je mogoče, da je neki sociološki tekst tako na drobno razčlenjen, ali je mogoče, da so stavki tako kratki, odstavki pa ne presegajo treh - štirih vrstic in da tudi poglavja niso daljša od petih, šestih strani. Ko si prikljče v spomin Goričarjev učbenik in ga primerja z Moorovim, potem mu je seveda jasno, da ima v rokah "nekaj povsem drugega".

Snov je razdeljena na sedemnajst poglavij, ki so vsa opremljena s posebnimi didaktičnimi dodatki (cilji poglavja, povzetek in pregledna vprašanja), kot je sicer v navadi za učbenike. Razporeditev snovi je naslednje presenečenje. Poglavja so nanizana brez razpoznavnega ali morebiti celo hierarhičnega vrstnega reda. Decentričnost oz. dehierarhizacija družbenih podsistemov je nedvomno teoretska podmena takšnega prijema. Avtor začenja s "socializacijo in kulturo", sledi "družina in zakon", "delo", nato pa smo že pri "brezposelnosti", ki se tako znajde pred "socialno stratifikacijo" in npr. "izobraževanjem". Očitno je imelo pri razporedu merilo aktualnosti pomembno vlogo, drugače si ne moremo razložiti dejstva, da je "brezposelnost" kot konkreten pojav v isti vrsti kot socialna stratifikacija ali pa npr. izobraževanje. Po tej logiki bi lahko podobno obravnavo pričakovali še za druge posebne in aktualne pojave, npr. razveze, narkomanijo, staranje prebivalstva ipd. Tega nima smisla dramaturgizirati, ker pač ni nič slabega, če je neki aktualen problem tako izpostavljen. Problem je nekoliko večji, ker so pri izbiri aktualnosti upošteevane britanske razmere, kjer je stopnja aktualnosti seveda drugačna kot pri nas.

S tem pa smo se že dotaknili naslednje značilnosti učbenika, ki sicer glede na avtorjevo poreklo ni presenetljiva, je pa nedvomno njegova največja slabost. Izdajatelji so se sicer zavedali, da je učbenik napisan za točno določeno publiko, tj. za britanske srednješolce, zato so zlasti nekatere konkretizacije za slovenske uporabnike manj uporabne. To pomanjkljivost delno popravljajo dodatki slovenskih avtorjev, ki dopolnjujejo avtorjev

zelo razpoznaven britanski zorni kot. Vendar je vprašanje, ali je ta nedvomno hvalevredna uredniška poteza dovolj. Ker je učbenik namenjen začetnikom v sociologiji, so prav ponazoritve abstraktnih pojmov večkrat pomembnejše kot definicije same in zaradi tega je "tujost" teksta lahko precej moteča. Lahko pa ima ta pomanjkljivost tudi pozitivne učinke. Za nekoga, ki mu temeljni pojmi niso povsem neznani, je knjiga zanimiva prav zaradi prijema oz. zornega kota, ki se razpoznavno razlikuje od dosedanjega učenja sociologije. Seveda pa je veliko odvisno od učiteljev in njihove sposobnosti "komparativnega" podajanja snovi. Posredno se je torej mogoče iz učbenika kar nekaj naučiti o ustroju britanske družbe oz. anglosaksonskem načinu obravnave družbenih pojmov. S tem pa postane nazornejša tudi razlika med nami in Angleži; te ni mogoče pripisati zgolj razliki v stopnji razvitosti in pa naši dolgoletni socialistični izkušnji; razlike so globlje in segajo prav do tistega, kar bi lahko imenovali kulturni družbeni substrat.

Besedilo je pisano seveda "nevtralistično", tj. avtorjav osebni pogled je povsem v ozadju. Kljub temu pa so na nekaterih mestih opazne nianse, na podlagi katerih lahko sklepamo, da je tekst "rahlo konservativen", v nekaterih detajlih celo puritanski. Včasih tudi ni jasno, ali avtor govori na splošno, ali pa predstavlja zgolj eno od prepoznavnih družbenih stališč, npr: "Brezposelni mladi iz delavskega razreda dela ne 'pogrešajo', ker večinoma dobivajo državno podporo in so svobodni v tem, da počnejo, kar želijo" (str. 103). Nekaj težav imamo tudi z razumevanjem razlike med znanstveno in subjektivno sociologijo. Podobnih terminoloških vprašanj je še nekaj. Ne nazadnje, težave so imeli tudi prevajalci, ker za nekatere specifične britanske pojave niso našli ustreznega slovenskega izraza in so pustili kar izvirno angleško različico, kar samo potrjuje težave pri primerjanju slovenske in britanske družbe. Na to opozarja tudi avtorica predgovora dr. Maca Jogan, ko ugotavlja, da "britanska družbena ustrojenost ni najbolj ustrezna enota primerjave s slovensko". Skratka, ni se mogoče znebiti vtisa, da bi bilo zaradi primerljivosti nemara bolje, če bi prevedli učbenik kakega avtorja s "kontinenta", ki bi verjetno bolj ustrežal slovenski srednjeevropski postsocialistični družbeni ustrojenosti in pogledu na družbo.

Omeniti velja tudi to, da v Moorovem učbeniku, ki si je zadal nalogo predstaviti ključne pojme, ni veliko oz. skoraj ni govora o "državi", ali pa npr. o "konfliktih". Ne samo da tema področjema niso namenjena samostojna poglavja, kar bi lahko pričakovali, ampak se lahko tudi v sicer zelo koristnem kazalu pojmov (obveznem dodatku vsake strokovne knjige v angleškem jeziku) prepričamo, da je država omenjena le kot posebna "država blaginje", družbene konflikte pa zaslutimo v pojmu "konflikti vlog". Celo v poglavju Politika in moč je država tu, ni pa razlage, od kod se je vzela. Edina razumna razlaga je verjetno avtorjeva privolitev v to, da se s temi kategorijami ukvarja druga disciplina, ki ji sicer pri nas pravimo politologija. Tudi ta pomanjkljivost je torej vsaj posredno povezana s tem, da imamo opraviti z učbenikom, ki je temeljito prilagojen britanski družbeni ustrojenosti oz. ustrojenosti znanstvenih disciplin.

Največje presenečenje pa čaka tistega, ki bi v učbeniku iskal opredelitev družbe. Tega osrednjega sociološkega pojma učbenik posebej ne obravnava. Ne bi mogel presoditi, ali se je avtor temu izognil zaradi prevelike kompleksnosti tega pojma, torej zaradi didaktičnih razlogov, ali pa se je na pragmatičen način izognil poenostavljanju teoretsko zelo zahtevnih in nujno tudi spornih definicij. Tako je to vprašanje v celoti prepuščeno učitelju oz. učencem, ki si lahko po induktivni poti sami skonstruirajo definicijo družbe. V tem pogledu je torej učbenik povsem odprt za kreativne interpretacije, kar je nedvomno kvaliteta, ki odtehta marsikatero pomanjkljivost.

Pred nami je torej učbenik, ki bo verjetno sprožil različne odmeve. Srednješolcem, ki se s sociologijo neposredno srečujejo prvič, bo ta knjiga nedvomno koristila pri njihovem tavanju skozi labirint znanih, vendar težko opredeljivih socioloških pojmov, kot so družina, delo, izobraževanje, urbanizacija ipd. Zdi se, da se uspešno približuje zastavljenim ciljem, tj., da pomaga pri individualnem razumevanju družbe in njenega razvoja, omogoča vpogled v različne načine življenja, razvija sposobnost aplikacije znanja, omogoča razumevanje in uporabo socioloških metod in podpira kritično zavest o socialni, politični in ekonomski ureditvi. Še bolj očitno pa je, da vseh teh ciljev učbenik ne bo dosegel brez zelo aktivnega in ustvarjalnega učiteljevega načina podajanja; ta bo potreben v večji meri, kot pa ga predvideva avtor, ko svetuje učencem, naj se posvetujejo z učiteljem vsakokrat, kadar se jim zatakne. Predvsem zaradi omenjenih britanskih posebnosti in pa zaradi nenavajenosti na tak individualističen prijem bo vprašanj in zahtev po dodatnih pojasnilih, zlasti pri nekoliko bolj ambicioznih učencih, nedvomno zelo veliko. Tudi to pa lahko ne nazadnje razumemo kot eno od kvalitete Moorovega učbenika.

Drago Kos